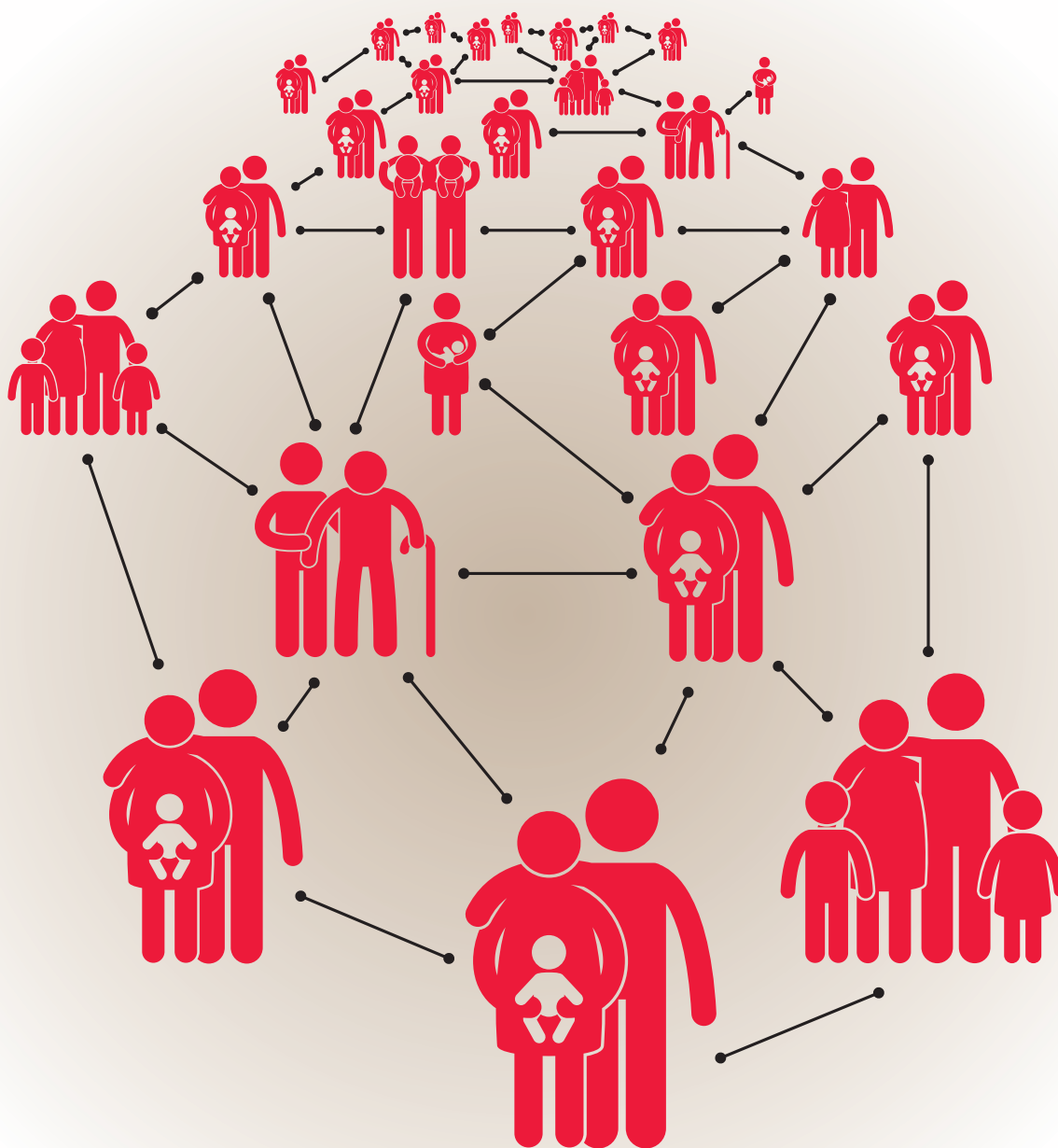

Tine de Moor en Micha de Winter
over burgerinitiatieven:
'Er is al veel, maar er kan nog veel meer'

De terugkeer

Historica **Tine de Moor** (Geschiedenis, Gent, 1997) houdt zich vanuit de faculteit Geesteswetenschappen expliciet bezig met het thema *self governance* – en dan vooral vanuit historisch perspectief. Pedagoog **Micha de Winter** (Ontwikkelingspsychologie, 1975) spitst, als protagonist van de pedagogische *civil society*, dit thema toe op het terrein van opvoeding en onderwijs. ‘Nooit gedacht dat we met ons onderzoek zó dicht bij elkaar zaten.’

van de Burger

Nu enerzijds de vrije marktwerking niet altijd zaligmakend blijkt te zijn en we anderzijds te maken hebben met een terugtrekkende overheid, komt er ruimte voor een derde weg, voor verschillende vormen van collectieve actie tussen burgers onderling en in het bedrijfsleven. Niet voor niets hebben de Verenigde Naties 2012 uitgeroepen tot het Jaar van de Coöperaties.

Doe-het-zelf crèche

‘Vanuit mijn perspectief bij het onderzoeksthema ‘Instituten’, verwijst ik vaak naar jouw ouderparticipatiecrèches als voorbeeld van wat burgers zelf zouden kunnen doen, zonder tussenkomst dus van overheden of bedrijfsleven’, vertelt De Moor. Voor De Winter zijn die crèches een jeugdliefde. ‘In de jaren tachtig van de vorige eeuw was er op gebied van kinderopvang bijna niets. We hebben ons toen aangesloten bij een groep die een oude hoefsmederij op het Veeartsenijterrein aan de Biltstraat had gekraakt en dat is jarenlang een doe-het-zelf crèche geweest. Hij bestaat, onder de naam De Krakeling, nog steeds. Maar tot mijn grote ergernis heeft vvd’er Henk Kamp, als minister van Vrom, met allerlei regelgeving een einde proberen te maken aan het zelfbestuur door ouders. Hij wilde eisen stellen voor wat betreft kwalificaties van de begeleiders en dergelijke en als je aan die eisen niet voldoet, krijg je een lagere toeslag. Daarmee draai je dergelijke initiatieven de nek om. Gelukkig heeft hij die ideeën vanwege zijn demissionaire status nog niet kunnen uitvoeren.’

En daarmee raakt De Winter aan een zekere ambiguïteit als je spreekt over *self governance*. De Moor ziet die ook: ‘De overheid zou zich geholpen moeten voelen met burgers die samenwerken, het heft in eigen hand nemen of sociale controle uitoefenen. Maar in plaats daar-

van negeert de overheid de capaciteit van dergelijke initiatieven of werkt ze die zelfs tegen. Veel van die burgerinitiatieven zijn heel vraaggestuurd en lokaal. Dat heeft als risico dat de overheid ze of niet ziet of niet wil erkennen als nuttige alternatieven voor publieke diensten. De overheid heeft dan al gauw de neiging om lokale initiatieven te homogeniseren en te centraliseren volgens een vooraf bepaald stamien. En juist dat doet afbreuk aan de kracht van zo’n initiatief, dat immers heel dicht bij de specifieke, lokale noden staat. Maar inmiddels beginnen we daar wel aan te wennen; dat de overheid het overneemt, ook daar waar het eigenlijk niet noodzakelijk is.’

Medicalisering en jongerenoverlast

Volgens De Winter zijn burgers op heel veel onderwerpen hun grip kwijt geraakt. ‘Alle opvoedingsvragen, ook de meest eenvoudige, worden in de huidige tijd bestempeld als een ‘vanzelfsprekend probleem’ en daarmee gemedicaliseerd. Je klopt er niet meer bij je vriend of buurvrouw mee aan, maar je schakelt professionals in. Dat heeft te maken met individualisering en secularisatie, met het verdwijnen van vaste structuren. Het is goed dat Nederland niet meer zo verzuimd is als in de naoorlogse jaren, maar met die ontzuiling zijn mensen wel meer op zichzelf aangewezen. Het antwoord uit de jaren zestig daarop is de verzorgingsstaat, die de burger in toenemende mate op een zijspoor zette. En nu die verzorgingsstaat niet meer te bekostigen valt, staat de burger – lees opvoeder – met lege handen.’

Op de dag van dit interview vertelde De Winter ook in dagblad Trouw dat ouders het weer normaal moeten gaan vinden om te praten over opvoeding, niet met een professional maar met elkaar. ‘Opvoeden is té ingewikkeld om het helemaal alleen te moeten doen. Daar heb je hulp van andere mensen bij nodig. Het gevaar van profes-

‘De overheid zou zich geholpen moeten voelen met burgers die samenwerken, het heft in eigen hand nemen of sociale controle uitoefenen.’

‘Je klopt niet meer bij je vriend of buurvrouw aan, maar je schakelt professionals in.’

sionals is dat ze kinderen van een etiket voorzien. De gevolgen daarvan zijn bekend. Met welk kind is er nu eigenlijk nog niets aan de hand? Er is altijd wel iets van dyslexie, adhd of autisme aan te wijzen...’ De Winter ergert zich aan deze medicalisering en meer in het algemeen aan de nadruk die in de wetenschap wordt gelegd op stoornissen en afwijkingen bij de ontwikkeling van jeugdigen en jongeren.

Als ander voorbeeld waarbij de burger opzij is geschoven, noemt De Winter de gemeentelijke meldpunten voor jongerenoverlast. ‘Goed bedoeld. Maar het is algemeen bekend dat het veel beter werkt dat, als je overlast ervaart, je zelf op die jongeren afstapt en probeert er een praatje mee te maken. Misschien in het begin eng om te doen maar het is wel effectief. Maar nee, je moet nu een omweg bewandelen, eerst de gemeente bellen zodat die er een professional op af kunnen sturen. Het er zelf op afstappen wordt zelfs afgeraden want zeggen ze dan: dat is gevaarlijk, en dat is óns werk.’

Gilden en zonnepanelen

De Moor vindt ook dat burgers wel wat meer zelfredzaam zouden mogen zijn en niet steeds op de overheid moeten terugvallen voor elk probleem. Ze trekt de vergelijking nog verder door, tot aan de 16e eeuwse gilden. ‘Gilden waren bij uitstek een voorbeeld van *self governance*. Ze waren er in de eerste plaats voor de eigen leden maar ze kenmerkten zich beslist ook door een maatschappelijke bezorgdheid en verantwoordelijkheid. Eind 18e eeuw, bij de vorming van

Micha de Winter en Tine de Moor

de natiestaat, was het echter gedaan met dergelijke collectieve initiatieven. Centralisme vanuit de overheid maakte vrijwel alle vormen van collectief eigendom en collectief beheer onmogelijk: eigendom berustte of bij de staat of was particulier.’

Nu lijkt er toch een tegenbeweging op gang te komen. De Moor verzamelt diverse voorbeelden van wat zij noemt ‘*do it yourself governance*’. Dat varieert van de burensamen zonnepanelen aanschaffen of volkstuinjes beheren tot zzp’ers die zich in een collectief verenigen en zogeheten ‘broodfondsen’ vormen en coöperatieve bedrijven zoals de Dela uitvaartverzekering of de Rabobanken. ‘Dergelijke initiatieven tonen aan dat burgers beslist dingen zelf kunnen, zonder tussenkomst van overheid. En het kost de overheid niets, vaak vult het zelfs een leemte in de publieke diensten aan. Eigenlijk zou ze dit soort initiatieven dus moeten stimuleren.’

Met andere woorden: sinds het einde van de 18e eeuw zijn we veel kwijtgeraakt aan *self governance* en burgerinitiatieven, maar er zijn altijd initiatieven gebleven en de laatste jaren lijken burgers ze weer meer als alternatieven voor markt en staat te gaan zien. De Moor: ‘Dergelijke initiatieven zijn het meest succes-

vol als ze door de direct belanghebbenden worden genomen en gedragen. Zij weten het best wat er nodig is. Zo kent bijvoorbeeld Brabant een aantal interessante projecten waarbij ouderen een actieve rol spelen in de zorg voor elkaar. De overheid trekt meer en meer z’n handen af van zorgvoorziening en de marktoplossingen blijken erg duur uit te vallen. Die ouderen denken gewoon: wat we zelf doen, doen we beter én goedkoper. Daar is helemaal niets mis mee.’

Vluchtelingkampen

De Winter vertelt dat het belang van sociale netwerken indringend tot hem is doorgedrongen toen hij in 2004 en 2005 in opdracht van Unicef naar vluchtelingkampen in Darfur (Zuid-Soedan) werd uitgezonden

‘Burgers kunnen beslist dingen zelf, zonder tussenkomst van overheid.’

‘Veel politieke partijen geven aan dat ze het burgerinitiatief belangrijk vinden.’

om te bezien of er psychosociale hulp te bieden was aan kinderen en jongeren in die kampen. ‘Vooral in dergelijke crisissituaties blijken netwerken van groot belang. Mensen zochten elkaar op, puur om te overleven. Jonge meisjes van 14, 15 jaar, die niets om handen hadden, gingen zich inspannen om nog jongere kinderen, veelal getraumatiseerde weesjes, op te vangen. Mijn taak was om te bezien of in de door Unicef opgezette *childfriendly spaces* de kwaliteit van de opvang was te verbeteren. Het aansluiten bij de sociale netwerken van die pubermeisjes bleek daarin heel goed te werken. Want faciliteiten of professionals waren er niet.’

Herrie in de tent

Eigen initiatieven hebben ook een keerzijde. Denk maar aan pedofielenjagers of burgerwachten. ‘Natuurlijk’, zegt De Moor, ‘de overheid is nog steeds nodig en moet de wettelijke en morele grenzen van burgerinitiatieven aangeven. Maar er moet meer ruimte worden geboden voor dergelijke initiatieven om zich te ontwikkelen. Wanneer bedrijven in de vrije markt failliet mogen gaan, moet je niet verwachten dat alle burgerinitiatieven per definitie wel succesvol moeten zijn. Ook daar moet er ruimte zijn voor experimenten en mislukkingen.’ Of in ieder geval voor wat herrie in de tent, zoals De Winter die zich in zijn eigen crèche nog goed kan herinneren. ‘We hebben als ouders heel wat verhitte gesprekken gevoerd en zijn elkaar regelmatig in de haren gevlogen. Dat geeft niet, een beetje reuring hoort erbij.’

Met de gestage opmars van nieuwe bur-

Prof.dr. Micha de Winter is hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken, lid van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en betrokken bij het universitaire speerpunt Jeugd & Identiteit. In zijn meest recente boek ‘Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding’ houdt hij een krachtig pleidooi voor een hernieuwde maatschappelijke ambitie in opvoeding, onderwijs en pedagogiek.

▶▶ www.allemaalopvoeders.nl

gerinitiatieven en collectieve actie komt er volgens De Moor een einde aan een dip van slechts twee eeuwen. ‘Ik ervaar helemaal niet dat, historisch gezien, deze initiatieven en acties uitzonderingen zijn, met de overheid en de vrije markt als dominante partijen. Die ontwikkeling is eerder van de laatste twee eeuwen en dat geeft toch hoop dat de mens op zich een coöperatief wezen is dat op lokaal vlak veel problemen zelf kan aanpakken. Op sommige nationale of transnationale problemen krijg je als lokale gemeenschap nooit grip maar dat hoeft ook niet de ambitie te zijn. Het is sowieso een en-en-verhaal. Dat we in het verleden alle modellen al eens uitgeprobeerd hebben en de effectiviteit van de verschillende varianten kunnen achterhalen, zouden we in te toekomst veel meer in het voordeel van de samenleving als geheel moeten benutten.’

Collectieve actie

De Winter ervaart De Moor’s perspectief van vele honderden jaren als uitermate verfrissend en zinvol. ‘In ons vakgebied is veertig

Dr. Tine de Moor is universitair hoofddocent aan de faculteit Geesteswetenschappen en betrokken bij het universitaire speerpunt Instituties. De Moor richt zich in haar onderzoek vooral op de ontwikkeling en het beheer van verschillende vormen van instituties voor collectieve actie en de rol hiervan in de economische ontwikkeling van West-Europa. In 2009 ontving zij een ERC Starting Independent Researcher Grant van 1.79 miljoen euro.

▶▶ www.collective-action.info

jaar al veel, voor Tine is dat niets. Voor onderwerpen als *self governance* en *civil society* is zo’n lange termijnperspectief natuurlijk heel waardevol. Ik ben geneigd te denken dat een ouderparticipatiecrèche iets heel uitzonderlijks is, maar historisch bekeken, is het juist een heel normaal verschijnsel en is zo’n van overheidswege georganiseerde crèche juist een vreemde instelling.’

De huidige ontwikkelingen bieden volgens De Moor veel perspectief voor de toekomst. ‘Ik hoop echt dat we aan de vooravond staan van een lange periode waarin collectieve actie een belangrijke plaats gaat innemen.’ De Winter deelt die hoop. ‘Maar of het ook daadwerkelijk gaat gebeuren, weet ik niet. Aan de ene kant is het gewoon een kwestie van zelf aan de slag gaan. Maar vlak ook de invloed van de politiek niet uit. Na 12 september weten we of we vanuit Den Haag kunnen rekenen op support of dat de rem erop gaat. Veel politieke partijen geven aan dat ze het burgerinitiatief belangrijk vinden, maar hoe dat in de praktijk omkadert zal worden, blijft de vraag.’ ◀